

**IIDA HALLIKAINEN
JUKKA SAVOLAINEN**

ILKEYKSIÄ, SABOTAASIA, HYÖKKÄYKSIÄ

**VENÄJÄN HYBRIDISOTA SUOMEA
JA LÄNTTÄ VASTAAN**

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

© Iida Hallikainen, Jukka Savolainen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2025

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-51310-0

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025

Sisällys

Prologi	7
Johdanto	9
Osa 1 Hybridisota Suomea vastaan	13
”Tämä on pelkkää vedätystä” – Putinin luottomies ja venäläiset lapset 2012	15
Lapsiasiamiehen toiminnan tausta ja informaatiotodankäynnin aloittaminen	37
”Herra ministeri, meillä on ongelma” – Rajakriisi 2015–2016	44
Välineellistetty maahantulo eksistentiaalisena uhkana	62
”Ongelma on helvetillinen” – Airiston Helmi 2018	64
Kiinteistöomistusten tausta	78
”Sitä joutuu mielikuvituksessaan maalaamaan” – Tapaus Hanhikivi 2014–2022	82
Korotšenkon renkaat	92
”Iso pamaus” – Nord Stream 2022	96
Itämeren putki- ja kaapelivauriot 1	114
”Iso prosessi lähti liikkeelle” – Balticconnector 2023	119
Itämeren putki- ja kaapelivauriot 2	130
”Nyt se sitten alkoi” – Rajakriisi 2023–	135
Kuinka Suomi toimi oikeusvaltiona ja kehitti EU:n tulkintoja	150
”Harkintavallan ylärajalla ja kaikki poliittinen tuki” – Eagle S 2024–2025	154
Itämeren putki- ja kaapelivauriot 3 – Operaatioita vai vahinkoja?	165
Muu hybridivaikuttaminen	172
Venäläistä diplomatiaa – Hybridivaikuttaminen ulkopolitiikan ajurina	187

Osa 2 Hybridisota länttä vastaan	207
Suuremman häiriön mahdollisuus – Korkean intensiteetin	209
hybridioperaatio	
Mistä tämä kaikki johtuu	218
Mihin tämä kaikki johtaa	235
Epilogi	260
Kiitokset	266
Liite: Haastatteluista ja muistamisesta	268
Viitteet	272
Lähteet	292

Prologi

Iida Hallikainen

25. joulukuuta 2024. Suomi oli rauhoittunut joulunviettoon valtiojohtoa myöten. Joulupäivästä huolimatta Suomenlahdella liikenne kuitenkin kulki normaalisti. Tuuli oli navakkaa ja lämpöä oli muutama aste. Aamuyöllä noin kello 4.25 Venäjältä Laukansuun eli Ust-Lugan satamasta oli lähtenyt liikkeelle Cookinsaarten lipun alla seilaava *Eagle S* -raakaöljyalus, jonka kyydissä oli 35 000 tonnia lyijytöntä bensiiniä.

Rajavartiolaitos oli alkanut pitää kirjaa Venäjän varjolaivastoon kuuluvista aluksista jo vuonna 2022, eikä *Eagle S* -alus ollut tässä sarjassa poikkeus: se oli huonokuntoinen ja oli aiheuttanut jo kerran aiemmin öljyvahingon Tyynellämerellä Chilen rannikon edustalla. Kansainväliselle merialueelle Itämerellä alus saapui aamupäivällä kello kymmenen jälkeen, kun useimmat suomalaiset vasta heräilivät pyhäpäivän aamuun. Puolenpäivän aikaan alus laski ankkurinsa yllättäen alas ylittäessään Eastlink 2 -kaapelin, joka kulkee Viron Püssistä Porvoon Anttilaan. Ankkuri roikkui laivan ulkopuolella lähes sadan kilometrin matkan, eikä miehistö jostain syystä reagoinut asiaan.

Sitten kuului pamaus. Alus nyki ja sen vauhti hidastui, mutta se jatkoi matkaansa. Kantaverkkoyhtiö Fingrid havaitsi Eastlink 2 -kaapelin irronneen verkosta kello 12.26. Puolustusvoimat, Rajavartiolaitos ja muut viranomaiset olivat välittömästi tilanteen tasalla. Vaikka suomalaisten joululle ei ollut välitöntä uhkaa kaapelin vaurioitumisesta, oli selvää, että taustalla oli jotain synkempää. Kun suomalaiset

viettivät vielä autuaan tietämättöminä joulupäivää, pääministeri Petteri Orpo sai Kesärantaan odottamattoman puhelun:

”Herra pääministeri, hyvää joulupäivää. On tapahtunut jotain”, puhelimesta kuului.

Syvä hiljaisuus. Seuraavaksi pääministeri antoi käskyn, joka tulisi jäämään historiankirjoihin.

Vuodesta 2014 alkaen maailmassa on tapahtunut asioita, jotka olisivat vielä aiemmin kuulostaneet mielikuvituksellisen science fiction -elokuvan juonelta. Siinä missä brittiläisen kirjailijan Ian Flemingin kylmän sodan aikana luoma salainen agentti James Bond kappeli etenkin kylmän sodan loppupuolella lähinnä Neuvostoliittoa ja kommunismia vastaan, oli asetelmaan luvassa muutos. Neuvostoliiton hajottua Venäjän ja Kiinan välille syntyi suhde, jota maat kuvasivat ”2000-luvun strategiseksi kumppanuudeksi”. Tuon suhteen on annettu kaikessa hiljaisuudessa muotoutua kumppanuudeksi, joka on murentanut sen sääntöpohjaisen maailmanjärjestyksen, johon olimme tottuneet. Nyt pelataan peliä, jossa ei ole sääntöjä. Seuraavan elokuvan käsikirjoituksen tulee kirjoittamaan se, joka voittaa kilpailun maailmanjärjestyksen muuttamisesta.

Johdanto

Iida Hallikainen & Jukka Savolainen

Arvoisa lukija, oletko koskaan löytänyt itseäsi pohtimasta seuraavia kysymyksiä: Mitä hybrdivaikuttaminen on, ja miksi sitä tapahtuu juuri nyt? Kuka tämän kaiken takana on, ja mitä tekijä tavoittelee? Miten valtiojohto oikeasti toimii kulisseissa? Entä mitä tapahtuu seuraavaksi, ja miten voimme varautua siihen?

Me olemme – ja juuri siksi kirjoitimme tämän kirjan. Elämme epävarmuuden ajassa, jossa disinformaatiolla pyritään rapauttamaan yhteiskuntien kriisinkestävyyttä. Maailmanpolitiikan pelisääntöjä muuttamaan pyrkivät vihamieliset toimijat hyötyvät ihmisten pelosta, riitautumisesta ja yhteiskuntaan ja mediaan luottamuksen heikkenemisestä. Yhteiskunnan kriisinkestävyiden ytimessä on kansalaisten resilienssi ja yhtenäisyys. Halusimme kirjoittaa kirjan, joka lisää ymmärrystä hybrdivaikuttamisesta, avaa vihamielisten toimijoiden keinoja ja tavoitteita sekä tarjoaa lukijalle työkaluja varautua näihin ilkeyksiin. Emme väitä kertovamme yhtä ainoaa oikeaa totuutta vaan näkökulman siihen. Toivomme, että kirjan luettuasi saat lisää vastauksia kysymyksiisi ja pääset myös itse pohtimaan tätä monimutkaista aikaa, jossa elämme. Kirjan tarkoitus ei ole tehdä kenestäkään sankaria vaan osoittaa, että aina ja kaikesta huolimatta voimme silti selvitä ja päästä eteenpäin, kun teemme sen yhdessä – vaikka olisimme erilaisia ja eri mieltä.

Käsissäsi on teos, joka on syntynyt kahden taustoiltaan hyvin erilaisen ihmisen osaamisesta ja kiinnostuksesta turvallisuuspolitiikkaan. Iida Hallikainen on turvallisuuspolitiikkaan erikoistunut

Ilta-Sanomien politiikan toimittaja, Poliitiikan toimittajien yhdistyksen puheenjohtaja ja koulutukseltaan poliittisen historian valtiotieteiden maisteri. Iida on työssään uutisoinut ja selvittänyt aktiivisesti turvallisuuspolitiikan käännteitä sekä luonut verkostoja, jotka ovat mahdollistaneet tämän kirjan haastattelut. Jukka Savolainen on yleisesikuntaupseeri, joka on tehnyt uransa Suomen Rajavartiolaitoksessa merivartioupseerina, viimeksi Länsi-Suomen merivartioston komentajana, sitä ennen Euroopan unionin poliisioperaation johtajana Afganistanissa, rajaturvallisuusasioiden asiantuntijana Brysselissä sekä uran alussa merellä muun muassa vartiolaivan päällikönä. Nykyisin Jukka työskentelee Euroopan hybridiosaamiskeskusten verkostojohtajana.

Kirja alkaa Iidan kirjoittamilla kuvauksilla, jotka vievät sinut niiden kriittisten hybridivaikuttamisen hetkien kulisseihin, joissa tehtiin turvallisuutemme kannalta elintärkeitä päätöksiä. Ensimmäisenä käsitellään vuoden 2012 venäläislasten huostaanottokohua, jota voidaan pitää yhtenä ensimmäisistä hybridivaikuttamistapauksista. Tämän jälkeen edetään kronologisesti vuosien 2015–2016 rajakriisiin, vuoden 2018 Airston Helmi -operaatioon, vuonna 2022 ratkenneseen Hanhikiven tilanteeseen, vuoden 2022 Nord Stream -kaasuputkien vaurioihin, vuoden 2023 Balticconnector-kaapelivaurioihin, vuonna 2023 alkaneeseen rajakriisiin ja joulupäivän 2024 kaapelivaurioon. Lisäksi käsitellään tiiviimmin muita hybridivaikuttamisen tapoja ja luodaan katsaus siihen, miten ulkopolitiikasta tuli Venäjän hybridivaikuttamisen ajuri.

Nämä tapaukset ovat valikoituneet kirjaan niiden laajuuden ja niiden saaman julkisuuden vuoksi, mutta on syytä huomata, että tässä ei ole kaikki. Muunlaista hybridivaikuttamista on tapahtunut näitä tapauksia ennen, niiden kanssa samanaikaisesti sekä niiden jälkeen. Kuvauksia täydentävät Jukan kirjoittamat analyysit, joiden tarkoitus on viedä sinut syvemmälle hybridivaikuttamisen monimutkaiseen ja vaaralliseen maailmaan. Lisäksi Jukka avaa, mistä tämä kaikki johtuu ja mihin tämä kaikki johtaa.

Keskeisinä käsitteinä toimivat erilaiset hybrdivaikuttamisen menet, joilla huomaamatta heikennetään länsimaisia yhteiskuntia. Niillä luodaan edellytyksiä iskeä järjestelmiin rajuillakin hybridioperaatioilla tekijän paljastumatta. Tarvittaessa kaikki hybridioperaatiot pohjustavat asevoimien johtamia sotilaallisia operaatioita. Tätä kaikkea selittävät autoritaaristen hallintojen taistelu demokratiaa vastaan, sodan ja rauhan käsitteiden erilaisuus idässä ja lännessä, kamppailu maailmantalouden osuuksista ja meneillään oleva maailmanjärjestyksen muutos, jossa ollaan hakeutumassa kohti seuraavan sodan liittokuntia.

Kirjaan keräämämme aineisto koostuu eturivin päättäjien haastatteluista ja näiden jakamista muistiinpanoista sekä Jukan havainnoista hänen Hybridosuamiskeskuksen perustamisesta saakka jatkuneen kahdeksanvuotisen työnsä ajalta. Tärkeässä osassa ovat myös venäläistä sodankäynnin tavoitteita, doktriinia ja strategiaa avaavat ensikäden lähteet, joita ei ole aiemmin länsimaissa kovin paljon analysoitu. Lisäksi olemme käyttäneet lähteinä tietokirjallisuutta, tutkimusartikkeleita ja erilaisten riippumattomien medioiden julkaisemia uutisia.

Iida on kirjoittanut tapahtumien kuvaukset kirjaa varten kevään 2025 aikana haastateltujen, kaikkiaan 17 päättäjän ja yhteiskunnallisen vaikuttajan kertomusten perusteella. Heihin kuuluvat muun muassa presidentti Sauli Niinistö, pääministerit Jyrki Katainen, Juha Sipilä ja Petteri Orpo, kyseisten hallituskausien ulko- ja puolustusministerit, muut keskeiset ministerit ja muutama muu tapahtumien kannalta keskeinen henkilö. Haastateltavien valintaa on pohdittu yhdessä Otavan kanssa, ja heitä on tullut lisää kirjan edetessä kevään aikana. Tärkein valintakriteeri on ollut haastateltavien merkittävä asema ulko- ja turvallisuuspolitiikan tapahtumissa. Kaikkia keskeisiä henkilöitä ei silti yksinkertaisesti ehditty haastatella kirjaa varten.

Vaikka haastattelujen pääpaino on nimenomaan politiikoissa, on heidänkin kertomansa vain yksi totuus ja näkökulma tilanteisiin. Haastatellut perustavat kertomuksensa muistoihinsa, jaettuihin muistikuviin ja omiin muistiinpanoihinsa. Vaikka muistot, kokemukset

ja subjektiiviset kertomukset ovat olleet pitkään esimerkiksi historian-tutkijoiden aineistoa, eivät ne ole aineistona ongelmattomia. Siksi on tärkeää ymmärtää, että kirjassa kerrotut muistot ovat ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia, joita ei pidä sellaisenaan tarkastella absoluuttisena totuutena. Kokemukset eivät silti ole vääränlaisia, vaan ne ovat tärkeä näkökulma tapahtuneeseen.

Kun sovimme kirjan tekemisestä syksyllä 2024, otimme huomioon sen mahdollisuuden, että uusia hybridivaikuttamisen tapah-tumia todennäköisesti todistetaan jo ennen kuin kirja on julkaistu. Lisäksi Suomen itäraja on edelleen kiinni. Myös joulupäivän 2024 kaapelivaurio Itämerellä tapahtui kirjan tekemisen jo alettua. Tämä kuvastaa hyvin aikaa, jossa elämme. Tulevaisuutta voi suunnitella ja kirjan aiheet voi yrittää lyödä lukkoon, mutta silti asioita tapahtuu täysin yllättäen. Käsittelemme myös *Eagle S* -aluksen aiheuttamaa kaapelirikkoa syvällisemmin, mutta koska tapaus on vielä suhteelli-sen tuore, ei kuvauksessa välttämättä päästä yhtä syvälle kuin muissa kirjan aiheissa.

Seuraavaksi pääset lukemaan tapauksesta, joka saattoi hyvin olla ensimmäisiä hybridivaikuttamisen muotoja, joita Suomen valtio-johto on todistanut. Tuolloin hybridivaikuttamisen käsitettä ei ollut vielä edes keksitty, eikä sellaisen varalle ollut Suomessa toimintamal-lia. Kaikki alkoi juhannusaattona 2012 presidentti Sauli Niinistön ja Vladimir Putinin keskustelusta, jonka yksityiskohtia ei ole vielä aiemmin tuotu julkisuuteen.

OSA 1

Hybridisota
Suomea vastaan

”Tämä on pelkkää vedätystä” – Putinin luottomies ja venäläiset lapset 2012

Iida Hallikainen

Venäjän oudot vaatimukset alkoivat jo presidentti Sauli Niinistön ja Venäjän presidentti Vladimir Putinin kahdenvälisissä keskusteluissa, jotka käytiin juhannusaattona 22. kesäkuuta Pietarin läheisyydessä sijaitsevassa Igoran urheilukeskuksessa. Presidenttien keskustelun asialistaksi oli ilmoitettu talousasiat, liikenne ja logistiikka sekä arktinen yhteistyö.¹ Julkisuuteen tapaamisesta nousi lähinnä tiedotustilaisuuden jälkeen pidetty presidenttien jääkiekko-ottelu sekä se, että Putin oli samaa mieltä kenraali Nikolai Makarovin kanssa siitä, ettei Suomen pitäisi ”veljeillä” Naton kanssa. Makarovin puhe Suomessa Maanpuolustuskurssiyhdistyksen tilaisuudessa oli aiheuttanut Suomessa laajan kohun, ja Niinistö oli tehnyt Mäntyniemessä Makaroville julkisesti ja kahdenvälisesti selväksi kenraalin toimineen asiatomasti.

– Jo tämä Makarovin puhe oli sellainen testipallo. Sen jälkeen selvitettiin sitten aikalailla sitä, että mikä Suomen asema on, presidentti Niinistö muistelee helmikuussa 2025.

Nyt presidentti Niinistö kertoo ensimmäistä kertaa, että juhannusaattona käydyissä keskusteluissa Putin nosti tosiasiassa kulisissa keskusteluun muutakin – asian, josta nousisi vielä saman vuoden syksynä laajamittainen kohu niin Suomessa kuin Venäjällä.

– Putin totesi minulle, että Venäjä on liittynyt Haagin lapsikaappaus- ja lastensuojelusopimuksiin. Hän sanoi, että heillä on lapsikomissio muun muassa Ranskan kanssa. Vastasin pitäväni hyvänä, että Venäjä on liittynyt Haagin sopimuksiin. Totesin, että kun parisuhteet rikkoutuvat, tulee vaikeita tilanteita. Niitä on kuitenkin syytä ratkoa käytännönläheisesti, Niinistö kertoo.

Keskustelussa ei presidentti Niinistön mukaan menty yksityiskohtiin, ei edes yksittäistapauksiin. Niinistön toteamus ”käytännönläheisyydestä” kuitenkin viittaa siihen, että Venäjä pyrki kahdenvälisen komission perustamiseen, mutta tätä Suomi ei hyväksynyt. Suomi teki Niinistön mukaan tulkinna, että kyse oli Venäjän ”maamiespolitiikasta”: Venäjä piti kansalaistensa puolia ”missä maailmankolkassa tahansa”. Vaikka kyseinen yksityiskohta presidenttien välisestä keskustelusta ei tuolloin tullut julkisuuteen, oli Niinistö noteerannut Putinin ehdotuksen siinä määrin erikoisena, että hän kirjasi siitä merkinnän päiväkirjaansa.

Putinin puhe Suomen ja Venäjän kahdenvälisestä lapsiasiakomisiosista sai jatkoa Venäjän ulkoministerin Sergei Lavrovin vierailulla Suomeen 20. elokuuta 2012 samalla, kun Helsingissä järjestettiin perinteiset suurlähettiläspäivät. Lavrov tapasi presidentti Niinistön, pääministeri Jyrki Kataisen (kok.) ja ulkoministeri Erkki Tuomiojan (sd.). Vierailulla aiheena olivat muun muassa Syyrian tilanne, EU:n ja Venäjän suhteet sekä Venäjän ihmisoikeuskysymykset. Kulisseissa Venäjän toiveet Suomen ja Venäjän yhteisestä komissiosta kuitenkin jatkuivat.

– Lavrov jatkoi Putinin puhetta komission perustamisesta mutta ehkä vähän yleisluontoisemmin. Lapsiasioissa oli ollut olevinaan ongelmia aiemminkin. Olivathan ne olleet jo aiemmin kiusallisia tilanteita. Presidentti Tarja Halonen joutui niiden kanssa painimaan useamminkin, Niinistö muistaa.

Lavrovin ehdotukset tyrmättiin. Erkki Tuomioja muistelee toukuussa 2025, että hänelle jäi sellainen käsitys, että Lavrov puhui lapsiasioista ”*pro forma* – selvästi muiden [venäläisten] toivomuksesta ja

ohjeiden mukaisesti ilman, että hänellä oli niihin mitään henkilökohtaisesti sisäistettyä suhdetta”. Tuomioja oli kirjannut päiväkirjaansa saaneensa samana aamuna 20. elokuuta Helsingin yliopiston maailmanpolitiikan professorilta Teivo Teivaiselta ja heti perään Paavo Arhinmäeltä (vas.) tekstiviestit, joissa nämä pyysivät, että Tuomioja ottaisi Lavrovin kanssa esiin Teivaisen ”mustamaalaamisen ja uhkailun Venäjän mediassa”. Kyse oli Teivaisen osallistumisesta Helsingissä perjantaina 3. elokuuta 2012 venäläisen feministisen punkrock-yhtyeen ja aktivistiryhmän Pussy Riotin puolesta järjestettyyn solidaarisuusperformanssiin. Tämän seurauksena Teivainen oli omien sanojensa mukaan saanut Venäjältä uhkaavia viestejä.²

– Kyse on taas yhdestä Johan Bäckmanin operaatiosta, jossa hän on onnistunut syöttämään Venäjän mediaan väitteen, että Teivainen olisi vetänyt jotain Pussy Riotin oikeusjutun vastaista mielenosoitusta Helsingissä, pakottanut opiskelijoita homosloganiien huuteluun, tunkeutumaan Uspenskin katedraaliin ja häpäissyt kirkkoa virtsanheitteilyllä kanisterista. Sen vuoksi häntä uhkasi Suomessa vankeustuomio. Tökerö juttu, mutta ei oikein ulkoministerineuvottelujen asia, ainaakaan virallisella tasolla, Tuomioja muisteli 20. elokuuta 2012 yksityisessä päiväkirjassaan, jonka merkintöjä hän jakoi tätä kirjaa varten.

Venäjä-yhteyksistään Suomessa tunnetuksi tullut dosentti Johan Bäckman oli toimittanut jo jonkin aikaa aktiivisesti venäläisiin viestimiin vääristeltäviä juttuja ja näkökulmia, joiden tarkoitus oli mustamaalata Suomea ja länttä. Bäckmanin nimi oli noteerattu valtiojohdossa tältä osin. Kun ulkoministeri Tuomioja oli pitänyt puheensa suurlähettiläspäivillä, hän siirtyi valtioneuvoston juhlahuoneistoon Smolnaan, jossa vuorossa olivat keskustelut Lavrovin kanssa lounaan muodossa sekä sen jälkeen lehdistötilaisuus. Tuomiojan päiväkirjamerkinnän mukaan eniten aikaa käytettiin kansainvälisiin kysymyksiin ja erityisesti Syyrian tilanteeseen mutta myös lastensuojelu- ja viisumikysymykset olivat esillä.

– Käytin lehdistötilaisuudessa viiden minuutin puheenvuoron, johon Lavrov vastasi lähes puolen tunnin monologilla. Kahdenvälisistä

ei riitä pitkään puhetta, EU:sta jo enemmän, Tuomioja kirjoittaa päiväkirjassaan.

Lehdistötilaisuuden jälkeen Tuomioja suuntasi autokuljetuksella eduskuntaan. Samaan autoon tuli myös Lavrov, jolloin tarjoutui mahdollisuus kahdenkeskiselle keskustelulle – ja tilaisuus ottaa esiin Teivaisen mustamaalaus ja Johan Bäckman.

–Tiedätkö, kuka Johan Bäckman on, Tuomioja kysyi vieressään istuneelta Lavrovilta.

– En, Lavrov vastasi.

– Hän on suomalainen dosentti, joka levittää disinformaatiota venäläismediaan ja myrkyttää Suomen ja Venäjän suhteita, Tuomioja selvensi.

Lavrov yhdisti Bäckmanin nimen Teivaiseen, jonka tapauksesta hän kertoi kuulleensa. Tuomioja korjasi väärinkäsityksen ja perusteli, että Teivaisen mustamaalaus oli ”totaalinen valhe”. Lisäksi Tuomioja painotti Lavroville toivovansa, että Venäjällä tiedostettaisiin Bäckmanin rooli asiassa.

– En tiedä meneekö viesti perille, mutta Lavrov kuitenkin painaa Bäckmanin nimen mieleensä, Tuomioja on kirjannut päiväkirjaansa.

SYKSY ETENI TAVANOMAISEEN tapaan, kunnes sunnuntaina 30. lokakuuta peli käynnistyi toden teolla. Venäjän lapsiasiavaltuutetun Pavel Astahovin Twitter-tilille³ kilahti provosoiva viesti:

”Pitääkö Suomi julistaa hengenvaaralliseksi ulkomaisille lapsiperheille?”

Jo tuolloin kärkkäänä keskustelijana tunnettu Astahov väitti huolestuneensa Vantaalla tehdystä venäläislasten huostaanotosta, joka kohdistui Venäjän kansalaisen lapsiin. Päivitys ei missään nimessä ollut normaalia diplomaattia mutta ei tavatontakaan tuolloin 46-vuotiaalta juristitaustaiselta Vladimir Putinin luottomieheltä. Vasta saman vuoden huhtikuussa Suomen-vierailullaan Astahov oli aiheuttanut kohun tultuaan siihen tulokseen, ”ettei venäläisillä sekaperheillä ollut muuta vaihtoehtoa kuin paeta Suomesta”. Astahov väitti olevansa viattomasti

huolissaan venäläisvanhemmista, joille pakeneminen oli ainut keino välttää Suomen sosiaaliviranomaisten harjoittama ”mielivaltainen huostaanotto”. Todellisuudessa Astahovin Twitter-päivityksessä oli kyse kaikesta muusta kuin viattomasta huolesta: Astahov tiesi tismalleen, mitä hän teki.

Kohun aiheuttaneeseen Twitter-päivitykseen johtaneet tapahtumat olivat käynnistyneet jo päivää aiemmin, kun monen suomalaisen lauantakahvipöydässä oli ehditty hämmästellä venäläisen uutistoimiston Interfaxin uutista vantaalaisen venäläisäidin neljästä huostaanotetusta lapsesta. Muun muassa *Ilta-Sanomat* kertoi lauantaina iltapäivällä Interfaxin uutisesta seuraavasti: ”Vantaalla asuvan venäläisnaisen neljä lasta otettiin huostaan, kun yksi näistä sanoi koulussa isänsä lyöneen häntä.” Interfaxille väitteistä kertoi Rimma Salonen, joka on itse Venäjältä Suomeen salakuljetetun Anton-pojan äiti. Salonen oli Interfaxin mukaan sanonut, että huostaanotettujen lasten äiti aikoo pyytää apua Venäjän lapsiasiavaltuutetulta Pavel Astahovilta.⁴

Väite levisi lauantaina Venäjän mediassa kulovalkean tavoin, eikä kulunut kauaa, kun se tavoitti Astahovin. Vaikka kyseessä ei ollut ensimmäinen kerta, kun Venäjä käytti venäläislasten huostaanottoa kiistakapulana, oltiin Suomessa monessa mielessä uuden edessä. Informaationsodan ja hybridivaikuttamisen käsitteitä ei juuri tunnettu, mutta vielä keskeisempää oli se, että tuolloin valtiojohto käytti hyvin vähän sosiaalista mediaa asioiden viralliseen tiedottamiseen. Suurlähetystöllä ei vielä edes ollut Twitter-tiliä syyskuussa 2012, mutta se toimi Facebookissa. Sen sijaan silloinen Suomen Moskovon-suurlähettiläs Hannu Himanen kertoo avanneensa omalla nimellään toimineen Twitter-tilin toukokuussa 2012 ja käyttäneensä sitä aktiivisesti suurlähetystön viestinnän rinnalla. Venäjä käytti sosiaalista mediaa tiedottamiseen, ja Himanen halusi Suomen ottavan samat keinot käyttöön aiempaa organisoidummin.

– Venäjän vyörytys oli sinä viikonloppuna massiivinen. Totesimme jo lauantaina lehdistöneuvoksemme Vesa Kekäleen kanssa, että tämä on jo aika ikävää ja nyt täytyy reagoida. On tehtävä sosiaaliseen

mediaan päivitys, jossa todetaan Venäjäksi, että väitteet ovat väärä, ja esitetään lyhyesti faktat, Himanen muistelee tammikuussa 2025.

Koska tapa reagoida sosiaalisessa mediassa oli suhteellisen uusi, Himanen kertoo hänen ja Kekäleen todenneen, että jos suurlähetystö ryhtyy julkisesti reagoimaan selvästi vääristeltyyn venäläiseen viranomaistietoon sosiaalisessa mediassa, tarvitaan ohjeet Suomen ulkoministeriöltä. Ohjeita pyydettiin Himasen mukaan samana lauantai-iltana ja todettiin, että reagoinnin täytyisi tapahtua viimeistään heti maanantaiaamuna.

– Ministeriössä syntyi hämmennystä. Emme saaneet heti lupaa päivityksen julkaisuun, vaikka meillä oli hyvät valmiudet. Jos vastaava olisi käynyt nykypäivänä, olisi päivitys julkaistu jo samana päivänä. Lopulta saimme luvan käyttää asiassa sosiaalista mediaa, jotta saimme tuotua faktoja esiin myös siellä, Himanen kertoo.

Sunnuntaina puolenpäivän aikaan Suomen Moskovan-suurlähetystön virallinen Facebook-tili jakoi venäjäksi kaksi päivitystä, joissa kerrottiin faktaa lastensuojelusta Suomessa. Toinen viittasi lähetystön omaan tiedotteeseen, toinen taas lastensuojelu.fi-sivustolle, jolla kerrottiin tietoa ”ensisijaisesti maahanmuuttajille tarkoitetusta” lastensuojelusta Suomessa. Suurlähetystön mukaan verkkosivulla oli tietoa siitä, mitä lastensuojelu on, mihin se perustuu ja miten se toimii. Tästä huolimatta kohu otti uusia kierroksia. Tieto kohusta oli luonnollisesti tavoittanut myös pääministeri Jyrki Kataisen, joka oli tiiviisti yhteydessä Suomen Moskovan-suurlähetystön kanssa.

– Tuolloin Venäjän [kanssa] kanssakäyminen perustui sille ajatukselle, että ovathan he erilaisia eikä heihin voi luottaa, mutta pragmaattinen kanssakäyminen on hyväksi. Kun siihen pragmatismiin tuli tällainen absurdi särö, joka oli loukkaava jo yleisen mielipiteen näkökulmasta, niin se tietysti herätti hämmennystä. Hybridivaikuttamisen termiä ei tunnettu vielä silloin. Vaikka laajempi konteksti hybridivaikuttamiseen ei avautunut, oli selvää, että tässä ei ole mitään tolkkua ja taustalla on jotain muuta, Katainen muistaa tammikuussa 2025.

Hallitus kartoitti tilannetta heti sunnuntaina, ja sosiaali- ja terveysministeriötä patistettiin tuottamaan tietoa lastensuojelun tilanteesta Suomessa, jotta sitä voitiin esittää Venäjälle. Peruspalveluministeri Maria Guzenina (sd.) tuli erityisavustajansa Heikki Papusen kanssa töihin sosiaali- ja terveysministeriöön aiemmista suunnitelmista poiketen jo sunnuntaina. Sosiaali- ja terveysministeriön sivuille haluttiin Guzeninan mukaan jonkinlainen nopea tietopaketti nimenomaan venäjän kielellä.

– Epäilimme sen vaikuttavuutta ja pohdimme, että toki sinne voi julkaista ihan mitä vaan, mutta jos Venäjä haluaa ymmärtää tahallaan väärin, niin he myös tekevät niin. Eivät venäläiset toimittajat lähde tekemään juttuja ministeriön sivuilta. Tarvitaan jotain muuta kuin tämä, Guzenina kertoo tammikuussa 2025.

Maanantaina 1. lokakuuta Venäjä ilmoitti aikovansa tuoda samalla viikolla Strasbourgissa kokoontuvassa Euroopan neuvostossa esiin venäläisperheiden kohtelun Suomessa. Astahov väläytti Suomelle jonkinlaista taloussaartoa. Ria Novosti puolestaan uutisoi, että lapsiasia-valtuutettu Astahov arvosteli Suomen sosiaali- ja terveysministeriötä, jonka verkkosivuilla väitettiin Astahovin mukaan Venäjän valtion kannustavan lasten kurittamiseen. Lisäksi Astahov piti huostaanottoa politisoituna tekona, sillä se tapahtui maiden valmistellessa presidenttiensä tapaamista. Hän väläytteli vakavaa diplomaattista skandaalia. Presidentti Sauli Niinistön oli määrä tavata Venäjän presidentti Vladimir Putin lokakuussa Norjassa.

Suomen Moskovan-suurlähetystö ryhtyi taas töihin Facebookissa. Illalla julkaistiin suomeksi ja venäjäksi päivitykset, joissa ei suoraan sanottu Venäjän valehtelevan mutta osoitettiin, että Suomessa kaikkien lastensuojelupäätösten on oltava lasten edun mukaisia.⁵ Pääviesti oli, että huostaanotto on lastensuojelun viimesijaisin keino. Myös suurlähettiläs Hannu Himanen julkaisi henkilökohtaisella Twitter-tilillään useita päivityksiä, joissa hän kertoi venäjäksi, että Suomi käy jatkuvaa vuoropuhelua Venäjän federaation kanssa perheasioista.⁶ Päivitykset toimivat vastauksena Venäjän Helsingin-suurlähetystön

Twitterissä julkaisemiin väitteisiin siitä, että suomalainen puoli käyttäytyy ”uhmakkaasti epärakentavalla tavalla”.

– Olin vasta hiljattain aloittanut suurlähettiläänä Moskovassa. Kun lupa saatiin, alettiin käydä informaatiokampanjaa tätä venäläistä disinformaatiokampanjaa vastaan. Se oli jopa vähän symbolista, Himanen pohtii.

Vaikka oikeaa tietoa annettiin, se ei ottanut venäläisessä mediassa tuulta alleen. Silti tiedottamista pidettiin tärkeänä. Katainen perustelee ratkaisua siten, että ei ollut muita vaihtoehtoja.

– Oli pakko toimia niin, sillä olivat Venäjän motiivit omille puheilensa mitkä hyvänsä, halusimme ainakin yrittää perustella asiaamme faktoilla niin, että nekin ovat sitten pöydällä. Että Venäjä ei voi sitten ainakaan sanoa, etteivät ole saaneet tietoa. Himanen ja hänen esikuntansa lähetystössä olivat hyvin tietoisia todellisuudesta ja kävivät siitä keskustelua, Katainen kertoo.

Media uutisoi käänteistä, mutta päättäjät eivät vielä tulleet julkisuuteen. Kulisseissa ylin valtiojohto sai raportteja Venäjän todellisista tavoitteista. Katainen muistaa saaneensa ja lukeneensa eri viranomaisen arvioita tilanteen todellisesta luonteesta.

– Jos muistan oikein, oli raportteja ainakin ulkoministeriöstä, ehkä puolustusministeriöstäkin. Suomi ja Venäjä tietävät molemmat, että tässä ei ole mitään järkeä, tätä voi ajatella testipallona. Ehkä yritettiin testata yhteiskunnan resilienssiä, lietsoa epävakautta ja uhkakuvaa. Testata, miten Suomen viranomaiset reagoivat. Potentiaaliselle hyökkääjälle on olennaista tietää, miten asioihin reagoidaan. Ehkä myös selvittää, saavatko mobilisoitua itselleen myötämielisiä kansalaisia liikkeelle arvostelemaan Suomen hallintoa. Sehän heille olisi ollut kaikista merkittävintä, jos täällä olisi ollut tarvittaessa hyödynnettävä hyödyllisten idioottien joukko, Katainen sanoo.

Himanen tuo esiin myös propagandan, jota Venäjä kohdisti tapauksella omiin kansalaisiinsa. Haluttiin luoda kauhukuvia siitä, että Venäjältä ei kannattanut muuttaa ulkomaille. Himanen pohtii, että sivumotiivi saattoi Moskovan päässä olla myös uuden suurlähettilään testaaminen.

– Tämä Astahov oli superaktiivinen, hän julkaisi uskomattomia valheita kuin liukuhihnalta. Olen ihan varma, että Astahov ja kumppanit uskoivat myös, että kun he tarpeeksi rummuttavat tätä, niin suomalaiset alkavat epäillä omia viranomaisiaan, Himanen pohtii.

Guzenina lisää, että kyseessä oli eräänlainen voimannäyttö Suomelle siitä, miten helposti Venäjä pystyi muokkaamaan mielikuvia Suomesta, millä taas olisi tuhoisia vaikutuksia Suomen matkailualan yritysten toimintaedellytyksille. Vielä tuolloin venäläiset matkailivat paljon Suomessa.

– Venäjä ikään kuin rapsutti pintaa ja katsoi, miten syvälle pääsi. Se kuuluu Putinin pelikirjaan. Luodaan mielikuva siitä, että Venäjän kansalaisia syrjitään. Ja lopulta – tämä on hieman äärimmäisesti sanottu – Venäjä voi sanoa, että tuohon maahan voidaan hyökätä, koska siellä on laaja venäläisväestö, joka ei enää ole turvassa, Guzenina sanoo.

Samalla kun Suomen valtiojohto kävi läpi toimintatapoja, ei julki-suudessa edes Venäjän ulkoministeriö malttanut olla puuttumatta huostaanottokohuun. Tiistaina 2. lokakuuta se syytti Suomen viranomaisia muun muassa säännönmukaisesta kovien otteiden käytöstä Suomessa asuvia venäläisperheitä kohtaan. Yle uutisoi, että Venäjällä on syntynyt käsitys Suomessa käynnissä olevasta venäläisperheiden vainosta. Väite oli tietenkin absurdi mutta sopi täydellisesti Venäjän pelikirjaan. ”Väitteet eivät ole uusia, mutta Suomen kannalta kiusallisia. Suomi on toistuvasti kieltäytynyt perustamasta maiden välistä yhteistyöryhmää ratkomaan lastensuojelutapauksia”, Yle kertoi.⁷ Samana iltapäivänä Yle uutisoi peruspalveluministeri Maria Guzeninan lausunnosta, jonka mukaan suomalaiset sosiaaliviranomaiset ovat kieltäytyneet keskustelemasta yksittäistapauksesta venäläisten virkailijoiden kanssa. Guzenina vetosi Suomen tiukkoihin salassapitosopimuksiin, joiden perusteella tietoja ei voitu antaa ulkopuolisille tahoille.⁸ Guzenina muistaa, että Venäjän ehdotusta ”yhteistyöryhmästä” ihmeteltiin Suomessa syvästi.

– Venäjän esitys oli, että lähestytään Suomessa asuvia ja mahdollisesti Suomen kaksoiskansalaisuuden omaavia niin, että heitä ei koskisi

suomalainen lainsäädäntö. Se oli erikoista. Kyseessä olisi ollut täysin erillinen ”tribunaali”, joka olisi tarkoitettu vain näitä tapauksia varten. Oikeusvaltioperiaatteen ei sovi, että joku ulkopuolinen taho käsittelee asioita meidän oikeusjärjestelmämme rinnalla, Guzenina kertoo.

Presidentti Niinistö puolestaan pitää selvänä, että tämä ”komissio” oli Venäjän perimmäinen tavoite siksi, että se voisi sotkeutua Suomen päätöksentekoon. Niinistön mukaan Venäjän tavoitteena oli testata Suomen poliittista järjestelmää.

– Mielessä oli, että Venäjä pyrki saamaan jonkinlaista päätöksentekovaltaa. Venäläisten tarkoituksena varmaan oli, että se komissio olisi jotain joskus lausunutkin. Silloin olisi menty jo Suomen suvereeniteetin puolelle, Niinistö toteaa.

Valtiojohdossa pidettiin selvänä, että Venäjän tavoitteeseen perhekiistojen ratkaisukomiteasta ei pitänyt suostua. Astahov oli ehdottanut kyseisen komitean perustamista jo muutama vuosi aiemmin saavuttuaan Suomeen tapaamaan presidentti Tarja Halosen avustajia, mutta ehdotus oli tyrmätty. Esimerkiksi kokoomuksen silloinen puheenjohtaja Jyrki Katainen sanoi heinäkuussa 2010 Astahovin puhuvan ”puuta heinää” ja katsoi, että mitään erillistä ”sosiaalista YYA-sopimusta” Venäjän kanssa ei tarvita⁹. Erkki Tuomioja puolestaan muistaa olleensa huolissaan siitä, miten laajasti Venäjällä masinoitu kampanja noteerattiin Suomen mediassa. Hänen mukaansa asia vaati ”huolellisia vastatoimia”.

– Guzenina kävi kuiskaamassa minulle ennen erään kokouksen alkua, että olisi valmis menemään venäjänkielen taitoisena vaikka Moskovaan selvittämään asiaa myös julkisuudessa. Päädyin kokouksen aikana siihen, että tähän riskialttiiseen G-korttiin olisi pakko tarttua. Esitin kokouksen jälkeen hänelle, että voisimme järjestää tiedotustilaisuuden Venäjän median Suomessa oleville edustajille, jossa hän kertoisi Venäjäksi Suomen lastensuojelusta ja sen periaatteista ja torjuisi pahimpia väittämiä, Tuomioja kirjoittaa päiväkirjamerkinnässään 2. lokakuuta.

Vuorokausi vaihtui, eikä Astahovin Twitter-sormi osoittanut laantumisen merkkejä. Keskiviikkoamuna 3. lokakuuta kello 9.09 Astahov julkaisi Twitterissä jälleen yhden absurdin päivityksen:

”YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan Suomi loukkaa systemaattisesti lasten oikeuksia. YK arvostelee Suomea siitä, ettei se reagoi tilanteeseen.”¹⁰

Ilta-Sanomissa oli julkaistu edellisenä päivänä presidentti Sauli Niinistön haastattelu, jossa tämä sanoi, että Venäjän ulkoministeri Sergei Lavrovin vierailun yhteydessä on keskusteltu Venäjän ehdotuksesta, jossa venäläiset olisivat kahdenvälisen lapsikomission kannalla: ”Olemme ulkoministeri Sergei Lavrovin vierailun yhteydessä keskustelleet Venäjän ehdotuksesta, jossa he olisivat tällaisen komission kannalla. Meidän ehdotuksemme on ollut, että viranomaiset harrastavat mahdollisimman pitkälle menevää yhteistyötä. Muuten viime viikolla juuri ennen tämän kohun nousua Suomesta lähetettiin tällainen yhteyshenkilötiedosto Venäjän viranomaisille”, Niinistö sanoi *Ilta-Sanomille*.¹¹

Niinistö painotti, että Suomessa pidetään kiinni lasten suojaamisesta niin, ettei yksityiskohtia oteta julkisuuteen. Presidentti oli nimenomaan sanonut haastattelussa, että kyseessä oli Venäjän ehdotus, eikä hän ollut sanonut Suomen suostuneen siihen. Silti Niinistön *Ilta-Sanomille* antamien lausuntojen jälkeen Astahov kiirehti ilmoittamaan uutistoimisto Ria Novostille, että presidentti Sauli Niinistö kannattaa kahdenvälisen lapsikomission perustamista. Ria Novostin mukaan Suomi olisi jo lähettänyt ehdokaslistan. Tasavallan presidentin kanslia tyrnäsi nopeasti Astahovin väitteen perättömäksi.¹² Venäjä oli jo pidemmän aikaa vaatinut, että komissio ratkoisi suomalais-venäläisten perheiden huoltajuuskiistoja. Suomen kanta oli kuitenkin ollut se, että suomalais-venäläistä valituslautakuntaa ei voi perustaa.

Torstaina aamupäivällä 4. lokakuuta kello 10.51 Astahov julkaisi jälleen Twitterissä päivityksen, jossa hän kuittaili suoraan presidentti Niinistölle: ”Suomi kieltäytyy luomasta venäläissuomalaista perhekiistojen ratkaisukomissiota. Presidentti kiisti oman haastattelunsa *Ilta-Sanomissa*.”¹³

– Venäjällä syntyi täysin väärä uutinen. Tuomioja oli minun ymmärtääkseni jo lokakuun alussa osoittanut viranomaisyhteistyön, joka tarkoitti käytännössä vain sitä, että tiedettiin, kenelle voi soittaa, jos joku epäselvyys tulee – siis asioiden selvittämistä varten, Niinistö muistelee.

Kun presidentti Niinistö oli sotkettu mukaan kohuun, olisi voinut kuvitella, että lakipiste oli saavutettu. Näin ei kuitenkaan ollut. Tulevina päivinä Suomeen saapui useita venäläisiä toimittajia ja kuvausryhmiä raportoimaan lapsikiistasta. Asiasta oli syntynyt Venäjällä iso uutinen ja vääristelyä tietoa levisi. Suomessa tiedotusvälineet iltapäivälehdistä Yleen muistuttivat uutisissaan faktoista ja siitä, että Venäjä on ennenkin käyttänyt lapsia kiistakapulana omiin poliittisiin päämääriinsä. Katainen sanoo muistavansa kulissien takaiset keskustelut käänteistä, joihin vedettiin mukaan jo presidenttikin.

– Keskusteltiin siitä, että tämä on menossa entistä omituisempaan suuntaan, eikä tässä ole päätä eikä häntää. Ja se taas tarkoittaa sitä, että tämä on pelkkää vedätystä. Jotain testataan. Astahov sulkee suunsa heti, kun niin käsketään. Nyt hänelle on sanottu, että keksi tarinoita, tai sitten niitä syötetään hänelle suoraan. Astahov oli nukkena teatterissa, joka ei meille täysin auennut, mutta teatteri se oli silti, Katainen sanoo.

Venäjä onnistui istuttamaan väärää mielikuvaa kansalaisiinsa omissa tiedotusvälineissään. Virheellistä tietoa levisi myös huostaanotettujen lasten lukumääristä: puhuttiin jopa tuhansista lapsista. Suomen Moskovan-suurlähetystö joutui oikomaan venäläismedian levittämiä vääriä tietoja. Lähetystö toimitti Venäjän tutkittavaksi muun muassa Lastensuojelun keskusliiton aineistoa ja linkkejä asiallisiin venäläisiin kirjoituksiin. Himasen mukaan kaikissa virallisissa korkeamman tason kohtaamisissa venäläisten kanssa näkyi, että he tiesivät Suomen olevan perillä asian oikeasta laidasta, vaikka osapuolet eivät sanoneet sitä ääneen.

– En kuvaisi sitä voimattomuuden tunteeksi vaan teatterin seuraamiseksi. Molemmat osapuolet tiesivät katsovansa samaa teatteria mutta vain hyvin erilaisista lähtökohdista. Näin minä sitä kuvaisin, Himanen pohtii.

Presidentti Niinistö puolestaan tuo esiin toisenkin näkökulman.

– En tiedä, oliko se täysin teatraalinen pyrkimys heiltä, koska niin toisissaan Putin ja Lavrov tämän komissioajatuksen toivat esiin ja kertoivat, että Ranskan kanssa on samanlainen.

Perjantaina 5. lokakuuta vuorossa oli tavanomaiseen tapaan tasavallan presidentin esittely, joka kesti Tuomiojan muistiinpanojen mukaan vain minuutin ajan. Sen jälkeen Tuomioja, presidentti Niinistö, puolustusministeri Carl Haglund (r.) ja Maria Guzenina pitivät kymmenen minuutin mittaisen palaverin, jossa vahvistettiin, että Guzeninan ei olisi järkevää lähteä Moskovaan vaan pitää lehdistötilaisuus venäläiselle medialle Suomessa seuraavan viikon maanantaina.

– Näin tehtiin, jotta asia ei assosioituisi liiaksi STM:n kautta lapsikiistoihin tai UM:n kautta ulkopoliitikaksi, Tuomioja kirjoittaa päiväkirjamerkinnässään 5. lokakuuta.

Samana iltana lasten huostaanottoa käsiteltiin yhdellä Venäjän pääuutiskanavasta, Rossiija24:llä. Suorassa lähetyksessä oli keskustelemassa Astahovin lisäksi suomalainen dosentti Johan Bäckman. Bäckman väitti, että Vantaan tapauksessa viranomaiset olisivat vieneet lapsen suoraan tämän äidin sylistä. Lisäksi Bäckman väitti Suomessa luultavan, että venäläiset vanhemmat ovat huonoja lapsille, koska he tulevat Venäjältä, jota suomalaiset voivat pitää huonona maana. Bäckmanin mukaan huostaanotettuja lapsia olisi kielletty puhumasta venäjää. Ohjelmassa kerrottiin Astahovin lähettäneen Vladimir Putinille kirjeen, jossa ilmoitettiin Suomen rikkovan lasten oikeuksia ja sen olevan vastoin YK:n sopimuksia.¹⁴

SEURAAVAN VIIKON MAANANTAINA 8. lokakuuta saavutettiin viimein kohun lakipiste, kun Venäjän ulkoministeri Sergei Lavrov päätti vastata Moskovassa STT:n kirjeenvaihtajan kysymykseen lapsikiistasta. Lavrov sanoi kuulleen, että Suomessa olisi otettu huostaan jopa tuhansia venäläislapsia. ”Venäjää vaivaa se, miten Suomi suhtautuu venäläisiin lapsiin”, Lavrov sanoi.